

DOCENTENHANDLEIDING

Niki Moeken, Folkert Kuiken en Camille Welie
© Universiteit van Amsterdam, 2016

INHOUD

DOCENTENHANDLEIDING

Inleiding	3
1. Leesvaardigheid in het vo	4
2. Doelstellingen	6
3. Materialen	8
4. Methodiek	9
4.1 Lesopzet	11
4.2 Voor de les: groepsindeling en tekstselectie	12
4.3 Tijdens de les: begeleiding en feedback	13
4.4 Na de les: reflectie en beoordeling	16
5. Implementatie	17
6. Checklist SALEVO	19

INLEIDING

Voor u ligt de docentenhandleiding van de methode Samenwerkend Lezen in het Voortgezet Onderwijs, oftewel SALEVO. Veel leerlingen zijn op de middelbare school onvoldoende vaardig om de teksten uit hun schoolboeken begrijpend te lezen. Dit is problematisch aangezien een gering tekstbegrip het leren belemmert.

SALEVO maakt het mogelijk om gelijktijdig met de overdracht van vakinhoudelijke kennis ook de leesvaardigheid van leerlingen te trainen. Deze aanpak, waarbij leerlingen in kleine groepjes met hun schoolteksten aan de slag gaan, is vakoverstijgend. Dat betekent dat het samenwerkend lezen kan worden ingezet bij alle vakken, zoals maatschappijleer, economie, geschiedenis, Nederlands of Engels.

De moeilijkheidsgraad van SALEVO is in grote mate afhankelijk van de tekstkeuze. De aanpak vindt daardoor gemakkelijk toepassing binnen verschillende onderwijsniveaus (vmbo, havo of vwo) en verschillende leerjaren (brugklas tot examenklas). De aanpak is geschikt voor grote klassen met een diversiteit aan leerlingen en sluit zodoende goed aan bij de huidige onderwijspraktijk.

In deze handleiding vindt u achtergrondinformatie over leesvaardigheid en leesvaardigheidstraining. Vervolgens worden de doelstellingen, de materialen en de methodiek van SALEVO toegelicht en wordt informatie verschaft met betrekking tot de implementatie. Afsluitend vindt u een checklist voor docenten, waarmee de SALEVO-lessen kunnen worden geanalyseerd.

WIST U DAT?

In het schooljaar 2014-2015 is de effectiviteit van de SALEVO-aanpak onderzocht door de Universiteit van Amsterdam. Uit dit onderzoek waaraan ruim 230 leerlingen uit de tweede klas deelnamen, bleek dat leerlingen samenwerkend lezen in de lessen aardrijkskunde, geschiedenis en biologie meer vooruit gingen in hun tekstbegrip dan de leerlingen die niet samenwerkend lezen. Tegelijkertijd vergrootten de leerlingen die samen lezen hun kennis van connectieven (woorden als want, omdat, tenzij), net als hun kennis van leesstrategieën en tekststructuren.

1. LEESVAARDIGHEID

Begrijpend lezen is misschien wel de belangrijkste vaardigheid die leerlingen zich gedurende hun schoolcarrière eigen moeten maken. Tekstbegrip is immers de basis voor het verwerven van vakkennis en legt zodoende het fundament voor een leven lang leren. Als jongeren niet goed lezen zijn zij begrensd in hun mogelijkheden op allerlei terreinen. Zo leidt een zwakke leesvaardigheid vaak tot een gereduceerde kans op werk, eindigen weinig taalvaardige burgers gemiddeld lager op de maatschappelijke ladder en vormt werkloosheid binnen deze groep een veelvoorkomend probleem. Kortom: een goede leesvaardigheid is essentieel om de schoolcarrière met goed gevolg te doorlopen en daarna volwaardig te kunnen functioneren binnen de maatschappij.

Het is dan ook alarmerend dat twintig tot dertig procent van de leerlingen bij aanvang van de middelbare school niet over het gewenste leesniveau beschikt. Hoewel deze leerlingen hun schoolteksten technisch kunnen lezen en tot een zekere notie van betekenis komen, blijft een dieper begrip vaak uit. Dit probleem manifesteert zich niet alleen in het vmbo. Ook in havo en vwo stromen ieder jaar veel leerlingen binnen met een onvoldoende taalvaardigheid.

WIST U DAT?

Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt dat steeds meer Nederlandse jongeren moeite ondervinden bij het lezen van teksten. Zo las in 2003 nog 11,5 procent van de 15-jarigen op het laagste niveau, terwijl dit in 2012 was toegenomen tot 14,0 procent.

LEESVAARDIGHEID IN DE ZAAKVAKKEN

De discrepantie tussen de leesvaardigheid van leerlingen en de moeilijkheidsgraad van hun schoolboekteksten vormt een probleem voor zaakvakdocenten die voor de uitdaging staan om de informatie voor hun leerlingen toegankelijk te maken. Leerlingen met een gering tekstbegrip hebben immers moeite om teksten uit hun aardrijkskunde-, scheikunde- of economieboeken te begrijpen. Toch blijken zaakvakdocenten zich niet altijd bewust van een taalprobleem of zijn zij van mening dat het geven van leesinstructie niet hun taak is. De geringe aandacht voor leesvaardigheid kan ervoor zorgen dat de ontwikkeling van leerlingen stagneert. Dit heeft als resultaat dat de zwakkere lezers steeds verder achterop raken bij hun leeftijdsgenoten met een beter tekstbegrip, zowel bij Nederlands als bij de zaakvakken.

EFFECTIEF LEESONDERWIJS

Wanneer er wel leesinstructie wordt gegeven in het voortgezet onderwijs, bevat dit vaak weinig kenmerken van wat uit onderzoek bekend is over effectief leesonderwijs. Zo is het vaak weinig inhoudsgericht, is er weinig aandacht voor interactie tussen leerlingen en wordt er weinig aandacht geschonken aan leesstrategieën. Het geven van goed leesonderwijs wordt daarbij bemoeilijkt doordat les moet worden gegeven aan een diverse groep leerlingen en de snelheid waarmee docenten de stof dienen te behandelen hoog ligt. Veel docenten merken dat zij onvoldoende tijd, bronnen en vaardigheden hebben om hiermee om te gaan. Zij staan wat dit betreft met lege handen en zijn op zoek naar concrete handvatten om het leesonderwijs beter en efficiënter te kunnen vormgeven. Met de ontwikkeling van de aanpak SALEVO is getracht in deze behoefte te voorzien.

ELEMENTEN VAN EFFECTIEF LEESONDERWIJS

In SALEVO zijn verschillende elementen van effectief leesonderwijs samengebracht. Een aantal van deze elementen wordt hieronder toegelicht.

SAMEN LEZEN IN KLEINE GROEPJES

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat lezen in kleine groepjes een effectieve manier is om de leesvaardigheid te vergroten. Wanneer leerlingen samen bespreken hoe ze een tekst aanpakken, maken ze cognitieve processen (gedachtes, redeneringen, strategieën etc.) expliciet. Zo kunnen leerlingen van elkaar leren.

DUIDELIJKE ROL- EN TAAKVERDELING

Samenwerken in groepjes blijkt effectiever wanneer iedere leerling een eigen rol heeft met bijbehorende taken. Doordat iedere leerling een eigen bijdrage levert aan het eindproduct, wordt een gedeelde verantwoordelijkheid gecreëerd; wat een voorwaarde is voor zinvol samenwerken.

HETEROGENE GROEPSSAMENSTELLING

Een samenwerking tussen zwakkere en sterkere lezers kan positieve effecten hebben op de leeropbrengst. De zwakkere lezers zien immers hoe de sterkere lezers een tekst aanpakken en de sterkere lezers worden gedwongen om de eigen leesprocessen te verduidelijken en daarop te reflecteren. Ook de samenwerking tussen jongens en meisjes blijkt het leerrendement te kunnen bevorderen.

COMBINATIE VAN LEESVAARDIGHEID EN ZAAKVAKINHOUD

Leesvaardigheid en zaakvakinhoud zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om de inhoud over te brengen, is het van belang dat leerlingen de informatie uit hun schoolboekteksten begrijpen. Door binnen de zaakvakken aandacht aan leesvaardigheid te schenken, vergroten de leerlingen hun tekstbegrip, wat weer leidt tot meer vat op de vakinhoud.

STIMULERING VAN LEESMOTIVATIE

Hoe groter de leesmotivatie, hoe beter het tekstbegrip. Het is daarom belangrijk de motivatie van leerlingen te stimuleren. Dit kan door leesvaardigheid binnen de zaakvakken te trainen. Wanneer leerlingen een tekst voor bijvoorbeeld een proefperk moeten leren, hebben zij een duidelijke reden om de inhoud te doorgronden en zullen zij gedreven zijn om de tekst grondig te bestuderen. Ook een vrije tekstkeuze kan de leesmotivatie van leerlingen vergroten.

AANDACHT VOOR LEESSTRATEGIEËN

Verschiedende onderzoeken hebben aangetoond dat het zinvol is om leerlingen te onderwijzen in leesstrategieën. Vooral strategieën waarbij aandacht wordt besteed aan het voorspellen van de inhoud, het samenvatten van (delen van) de tekst, het stellen van vragen over de tekst en het oplossen van begripsproblemen (op woord- en zinsniveau) stimuleren het tekstbegrip van leerlingen.

AANDACHT VOOR TEKSTVERBANDEN

Directe instructie van tekstverbanden stimuleert het tekstbegrip van leerlingen. Met name zwakkere lezers blijken hier baat bij te hebben.

INTEGRATIE VAN VERSCHILLENDE VAARDIGHEDEN

Wanneer leerlingen groepsgewijs aan tekstbegrip werken, oefenen zij niet alleen de leesvaardigheid, maar worden ook de spreek-, luister- en schrijfvaardigheid getraind. Er wordt immers van hen verwacht dat ze zowel mondeling als schriftelijk hun ideeën omtrent de tekst onder woorden brengen en luisteren naar de ideeën van hun klasgenoten. Een dergelijke integratie van vaardigheden, blijkt het tekstbegrip van leerlingen te bevorderen.

2. DOELSTELLINGEN

De doelstellingen van SALEVO kunnen als volgt worden geformuleerd:

HOOFDDOELSTELLING

- Begripsvergroting van de zaakvakinhoud

SUBDOELSTELLINGEN

- Verbetering van de leesvaardigheid
- Verbetering van de samenwerkingsvaardigheden
- Verbetering van de reflectieve vaardigheden

DOCENT:

“Leesstrategieën worden natuurlijk ook bij Nederlands behandeld. Toch zie je vaak dat leerlingen deze kennis niet toepassen bij andere vakken. Als je strategieën oefent met zaakvakteksten, zullen leerlingen begrijpen hoe en wanneer strategieën van pas komen. Tegelijkertijd krijgen ze een beter begrip van de vakinhoud. Zo sla je twee vliegen in één klap.”

HOE WORDEN DE DOELSTELLINGEN NAGESTREEFD?

De leerlingen gaan binnen de zaakvakken aan de slag met leesvaardigheid en gebruiken daarbij teksten uit hun reguliere lesboeken. Belangrijk is dat ze de teksten niet individueel behandelen, maar in kleine groepjes van drie leerlingen. Daarbij krijgen alle leerlingen een eigen rol met bijbehorende taken en zijn ze genoodzaakt om over de tekst in gesprek te gaan. Deze aanpak heeft verschillende voordelen. Ten eerste ontdekken leerlingen door het samenwerkend lezen te reflecteren op hun eigen kennis en vaardigheden. Ten tweede leren ze van elkaar hoe ze ingewikkelde teksten het beste kunnen aanpakken en hoe ze begripsproblemen kunnen oplossen. En ten derde vergroten de leerlingen hun samenwerkingsvaardigheden. Dit zal uiteindelijk resulteren in een beter begrip van de vakinhoud.

WAT IS DE DOELGROEP?

Uit onderzoek bleek de effectiviteit van SALEVO niet samen te hangen met het onderwijsniveau. Op alle niveaus stromen leerlingen binnen die onvoldoende leesvaardig zijn en zodoende baat kunnen hebben bij het samenwerkend lezen.

De moeilijkheidsgraad van het samenwerkend lezen is met name afhankelijk van de tekstkeuze. Dit maakt de onderwijsvorm geschikt voor verschillende leerjaren. Wanneer er in de brugklas met het samenwerkend lezen wordt gestart, zullen leerlingen gedurende hun gehele schoolcarrière profijt hebben van de opgedane kennis en vaardigheden. SALEVO kan echter ook worden ingezet als examentraining voor het vak Nederlands.

DOCENT:

“Ik verwacht dat je in de brugklas het meeste resultaat kunt behalen met deze aanpak. Leerlingen die net binnenkomen zijn vaak erg gemotiveerd. Daarnaast zijn zij vanuit het basisonderwijs nog gewend om samen te werken. Als je hier de basis kunt leggen met leesvaardigheid, zullen ze daar veel profijt van hebben.”

VOOR WELKE VAKKEN IS SALEVO GESCHIKT?

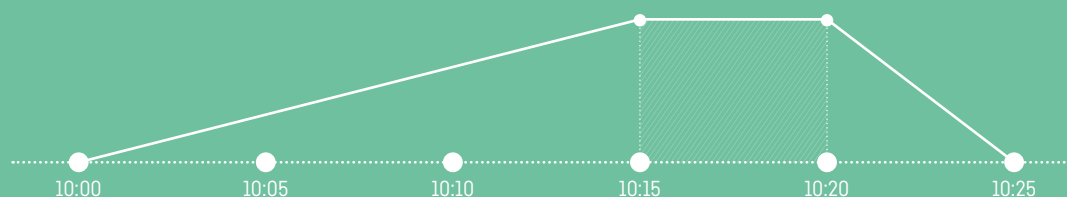
De aanpak is geschikt voor alle zaakvakken, oftewel inhoudsvakken. Daarbij liggen vakken waarvoor leerlingen veel moeten lezen, zoals aardrijkskunde of biologie, het meest voor de hand. Toch kan samenwerkend lezen ook worden ingezet bij exacte vakken als scheikunde of wiskunde. Ook daar is de taal immers nodig om de inhoud over te brengen.

Ook bij talen (Nederlands, Engels, Duits, Frans) kan het samenwerkend lezen worden toegepast om een beter tekstbegrip te bewerkstelligen. Daarbij is het aan te raden om te werken met informatieve teksten, zoals zaakvakteksten of inhoudelijke stukken over Nederlandse taalkunde of literatuur.

TAAL IN DE WISKUNDELES

Ook bij exacte vakken kan een geringe taal- of leesvaardigheid een probleem vormen. Hieronder staat een voorbeeld van een wiskundeopgave¹ waarbij een leerling (voor wie het Nederlands niet de moedertaal is) het foute antwoord geeft omdat hij een woord in de opgave onjuist interpreteert.

Opgave: Hieronder zie je een grafiek van een bad dat volloopt en daarna weer leegloopt. Lees uit de grafiek af op welk moment de stop uit het bad getrokken wordt.

Antwoord leerling: Om 10:15, want dan stopt het water.

Uit dit voorbeeld blijkt dat de leerling het zelfstandig naamwoord 'stop' niet kent en interpreteert als een vorm van het werkwoord "stoppen". Zodoende noteert hij het tijdstip waarop het water stopt met lopen. Dit toont aan dat aandacht voor taal ook bij exacte vakken belangrijk is!

¹ Deze opgave is overeenkomstig een voorbeeld uit "Taal telt!" (Prenger, J., 2005).

3. MATERIALEN

Voor een les SALEVO kiest de docent een korte tekst uit het lesboek. Daarnaast zijn de volgende materialen beschikbaar:

VOOR DE LEERLINGEN (PER GROEPJE):

- Drie rollenkaarten (voorzitter, denker, schrijver)
- Een werkblad met oefeningen
- Een boekje met hulpkaarten
- Twee eindopdrachten (samenvatting, presentatie)

VOOR DE DOCENT

- Een checklist eigen lessen
- Een nakijkblad per groepje

HOE WORDEN DE MATERIALEN GEBRUIKT?

ROLLENKAARTEN

Tijdens de les krijgt iedere leerling een eigen rol met een bijbehorende rollenkaart. Zo is er een voorzitter, een denker en een schrijver. Op de rollenkaart staan de taken van de leerling gedurende de les. Op die manier levert iedereen een eigen bijdrage aan het eindproduct.

WERKBLAD

Ieder groepje krijgt een werkblad. Daarop staan de opdrachten die de leerlingen voor, tijdens en na het lezen moeten maken. De schrijver heeft als taak de antwoorden op het werkblad te noteren.

HULPKAARTEN

Ieder groepje krijgt een boekje met hulpkaarten. Hierop staan strategieën die door de denker kunnen worden ingezet bij begripsproblemen. Daarnaast is er informatie opgenomen over signaalwoorden en tekstverbanden die door de leerlingen kan worden geraadpleegd.

EINDOPDRACHTEN

Er zijn twee eindopdrachten beschikbaar: een presentatie en een samenvatting. Deze opdrachten zijn aanvullend en worden individueel gemaakt. Dit kan tijdens een reguliere les, maar de oefeningen zijn eveneens geschikt om als huiswerk mee te geven.

CHECKLIST SALEVO-LES

Voor de docenten is een checklist ontworpen. Hierop staat een aantal punten waaraan een SALEVO-les idealiter voldoet. Deze checklist kan worden ingezet om de eigen lessen te analyseren, maar kan eveneens van pas komen bij het doen van lesobservaties (zie voor de checklist hoofdstuk 6).

NAKIJKBLAD

Om feedback te geven op het groepswerk en het eindproduct van leerlingen, is een nakijkblad ontwikkeld. Dit helpt docenten om het beoordelingsproces te uniformeren en de leerlingen van passende feedback te voorzien.

4. METHODIEK

SAMENWERKEND LEREN

Het belangrijkste aspect van SALEVO is het samenwerkend leren. Doordat leerlingen in kleine groepjes met een tekst aan de slag gaan, krijgen zij de mogelijkheid om hun ideeën en gedachten te delen. Onderzoek heeft aangetoond dat veel leerlingen hier baat bij hebben. Zo leren ze hoe een tekst het beste kan worden aangepakt, hoe begripsproblemen kunnen worden opgelost en hoe de structuur van een tekst in elkaar zit. Samen leidt dit tot een beter tekstbegrip en tot een beter begrip van de lesinhoud.

VOORWAARDEN VOOR EEN GOEDE SAMENWERKING

Ondanks de positieve effecten die samenwerkend leren kan hebben, blijkt het simpelweg groeperen van leerlingen niet altijd effectief. Zo kan het bij een onduidelijke taakverdeling voorkomen dat niemand zich verantwoordelijk voelt voor het eindproduct waardoor het leerproces nauwelijks op gang komt. Daarnaast komt het voor dat één van de leerlingen uit het groepje alle taken op zich neemt, terwijl de andere passief toekijken hoe het werk wordt verzet. Een voorwaarde om wel tot een zinvolle samenwerking te komen is daarom gedeelde verantwoordelijkheid. Het is belangrijk dat ieder groepslid verantwoordelijk is voor een bepaald aspect van het eindproduct en ieders bijdrage onmisbaar is voor het slagen van de opdracht.

DUIDELIJKE ROL- EN TAAKVERDELING

Binnen SALEVO wordt deze gedeelde verantwoordelijkheid gerealiseerd door een duidelijke rol- en taakverdeling. De leerlingen werken samen in groepjes van drie en krijgen daarbij een eigen rol toebedeeld, te weten die van voorzitter, *denker of schrijver*. Bij aanvang van de les worden rollenkaarten uitgedeeld, waarop voor iedere leerling specifieke taken staan beschreven.

DOCENT:

“Wat ik goed vind aan SALEVO is dat de leerlingen intensief bezig zijn met teksten volgens een concreet stappenplan. Er is een duidelijke taakverdeling en dus een enorme focus. Het stelt leerlingen in staat om zich te concentreren op een manier die ook zij acceptabel vinden want ze mogen er zelfs bij praten. Dat vind ik belangrijk.”

AAN DE SLAG

Tijdens de les werken de leerlingen gezamenlijk aan een zaakvaktekst. Dit doen zij aan de hand van het werkblad waarop opdrachten staan die voor, tijdens en na het lezen moeten worden gemaakt. Daarbij oefenen de leerlingen met verschillende strategieën die effectief zijn in het vergroten van de leesvaardigheid. Hebben de leerlingen hier moeite mee, dan kunnen ze terugvallen op de hulpkarten die stapsgewijze uitleg bieden bij het oplossen van begripsproblemen. Iedere SALEVO-les begint met een klassikale bespreking van de lesdoelen en eindigt met een klassikale afsluiting waarbij gereflecteerd wordt op het lees- en groepsproces.

TAALCOÖRDINATOR:

“Van docenten heb ik begrepen dat leerlingen door SALEVO bedreven werden in het lezen van teksten. Ze kregen vaardigheden aangeleerd die het makkelijker maken om een tekst te hanteren. Door teksten zo gestructureerd aan te pakken, leerden ze structuren herkennen, omgaan met onbekende woorden of zinnen en hoofd- en bijzaken van elkaar onderscheiden. Ook het maken van samenvattingen is iets waar vooral de vwo-classes echt baat bij hadden. Verder merk ik dat de aandacht voor leesvaardigheid de interesse bij leerlingen heeft aangewakkerd. Wanneer ik taaltoetsen afneem, zijn leerlingen nu meer dan eerst benieuwd naar hun prestaties.”

VERSCHILLENDE ROLLEN

Tijdens het lezen krijgt iedere leerling uit het groepje een eigen rol. Bij deze rol horen verschillende taken. Zo leveren alle leerlingen een bijdrage aan het eindproduct.

DE VOORZITTER

De voorzitter heeft de leiding en zorgt dat iedereen in het groepje goed meedoet. Ook houdt de voorzitter de tijd in de gaten en bepaalt hij wanneer het nodig is om de docent te roepen. De voorzitter praat mee over de tekst en de vragen en vult de denker aan waar nodig.

DE DENKER

De denker leest iedere alinea hardop voor en expliciteert daarbij zijn gedachten. De denker deelt zijn ideeën over de tekst dus met zijn groepsgenoten en let daarbij zowel op moeilijke woorden en zinnen als op verbanden en signaalwoorden. Wanneer iets onduidelijk is, past de denker de hulpstrategieën toe.

DE SCHRIJVER

De schrijver leest de opdrachten op het werkblad hardop voor. Daarnaast praat de schrijver mee over de tekst en de vragen, vat de uitkomsten na ieder overleg samen en noteert deze vervolgens op het werkblad.

4.1 LESOPZET

TIJDSDUUR:	FASE:	DOEL	ACTIVITEIT LEERLINGEN	ACTIVITEIT DOCENT
●○○○○ 5 min	INTRODUCTIE KLASSIKAAL	Het doel van de les wordt duidelijk en het belang van samenwerkend lezen wordt aangestipt. De tekst wordt geplaatst binnen het curriculum.	<ul style="list-style-type: none"> • Schuiven tafels bij elkaar • Gaan in het juiste groepje zitten	<ul style="list-style-type: none"> • Expliciteert doel van de les • Maakt groepjes • Wijst rollen toe • Deelt materialen uit • Licht tekstsselectie toe
●○○○○ 5 min	VOOR HET LEZEN GROEPSWERK	Leerlingen lezen doelgerichter en vergroten het tekstbegrip doordat ze vooraf bedenken waar de tekst over gaat, wat ze al over het onderwerp weten en wat ze nog willen leren.	<ul style="list-style-type: none"> • Scannen tekst • Bepalen onderwerp tekst • Activeren voorkennis • Doen voorspellingen	<ul style="list-style-type: none"> • Loopt rond door de klas • Begeleidt groepjes • Doet strategieën voor • Ziet toe dat allen meedoen • Beantwoordt vragen • Geeft feedback
●●●●● 25 min*	TIJDENS HET LEZEN GROEPSWERK	Leerlingen oefenen zich in de toepassing van strategieën om begripsproblemen op te lossen, preciezer te lezen en de informatie beter te structureren en onthouden. Zij trainen hun leesvaardigheid en vergroten het begrip van de inhoud.	<ul style="list-style-type: none"> • Lezen gezamenlijk alinea's • Noteren signaalwoorden en verbanden • Formuleren samenvattingen van alinea's • Bespreken begripsproblemen • Maken gebruik van hulpstrategieën	<ul style="list-style-type: none"> • Loopt rond door de klas • Begeleidt groepjes • Doet strategieën voor • Ziet toe dat allen meedoen • Beantwoordt vragen • Geeft feedback
●●●○○ 10 min	NA HET LEZEN GROEPSWERK	Leerlingen onthouden de tekst beter doordat ze de belangrijkste punten eruit halen en de informatie in een breder perspectief plaatsen.	<ul style="list-style-type: none"> • Vergelijken voorspellingen met de tekst • en signaleren verschillen/overeenkomsten • Formuleren vragen bij de tekst • Reflecteren op het leesproces • Reflecteren op het samenwerkingsproces	<ul style="list-style-type: none"> • Loopt rond door de klas • Begeleidt groepjes • Ziet toe dat allen meedoen • Beantwoordt vragen • Geeft feedback
●○○○○ 5 min	AFSLUITING KLASSIKAAL	Er vindt reflectie plaats op het lees en samenwerkingsproces en de docent doet een klassikale begripscheck.	<ul style="list-style-type: none"> • Leveren de werkbladen in • Praten over het leesproces • Praten over het samenwerkingsproces	<ul style="list-style-type: none"> • Stelt vragen over het leesproces • Stelt vragen over het samenwerkingsproces

* Bij een langere lestijd kan deze fase worden verlengd.

4.2 VOOR DE LES: GROEPSINDELING EN TEKSTSELECTIE

Voor aanvang van een SALEVO-les, is het aan te raden om een aantal zaken voor te bereiden. Zo moet er een groepsindeling worden gemaakt en dient een tekst te worden geselecteerd.

VOORBEREIDING

Het is handig om voor de les de volgende zaken voor te bereiden. Dat scheelt een hoop tijd bij aanvang van de les.

- Zet de tafels alvast in groepjes van drie. Zorg dat de leerlingen elkaar aan kunnen kijken.
- Leg de werkbladen, rollenkaarten en hulpkaarten op de tafels.
- Maak een groepsindeling en schrijf deze op het bord. Ook kunt u de rollen al verdelen.
- Kies een of meerdere zaakvakteksten uit om tijdens de les te behandelen.
- Zorg dat er minimaal een woordenboek in de klas aanwezig is.

KLASINDELING

Bij SALEVO werken de leerlingen in groepjes van drie. Omdat van hen verwacht wordt dat ze met elkaar overleggen, is het belangrijk om de tafels zodanig naar elkaar toe te draaien dat de leerlingen elkaar kunnen aankijken.

DOCENT

“Wij hebben op school een apart lokaal ingericht voor SALEVO, waar alle docenten gebruik van kunnen maken. In dit lokaal staan de tafels in groepjes, liggen de materialen klaar en zijn woordenboeken aanwezig. Ontzettend prettig, want het scheelt voorbereidingstijd.”

GROEPSINDELING

De groepjes kunnen naar wens worden ingedeeld door de docent. Daarbij zal het grootste leerrendement worden behaald als de groepjes een heterogene samenstelling wat betreft leesniveau hebben. De zwakkere lezers kunnen zo van de sterkere lezers leren hoe je een tekst het beste kunt aanpakken, terwijl de sterkere lezers worden uitgedaagd om hun kennis en vaardigheden onder woorden te brengen en daarop te reflecteren. Wanneer het leesniveau van de leerlingen onbekend is, kan eenmalig een tekstbegripstoets worden afgenomen of kunnen cijfers van het vak Nederlands als uitgangspunt dienen.

ROLVERDELING

Binnen het groepje krijgt iedere leerling een andere rol toebedeeld. Omdat tussentijdse wisselingen voor veel onrust zorgen, is het advies om de rollen gedurende een lesuur gelijk te houden. De rol van denker is cognitief het meest uitdagend. Het is daarom aan te raden om deze rol de eerste lessen door een sterkere lezer te laten vervullen. Deze leerling heeft op die manier een voorbeeldfunctie voor de rest van het groepje. Naarmate er vaker SALEVO-lessen worden gegeven, kunnen de rollen worden gewisseld zodat de leerlingen alle rollen leren uitvoeren. Let er daarbij op om niet altijd voor de meest voor de hand liggende keuze te gaan. Geef een introverte leerling bijvoorbeeld ook eens de rol van voorzitter.

TEKSTSELECTIE

Voordat met het samenwerkend lezen gestart kan worden, moet er een tekst worden geselecteerd. Dit kan een tekst zijn uit het reguliere lesboek, maar ook een tekst met aanvullende of verdiepende informatie zoals een populair-wetenschappelijk artikel of een nieuwsbericht. Daarbij geldt dat hoe relevanter de tekst voor de leerlingen is, hoe gemotiveerder zij zullen zijn om hem te doorgronden. Om een tekst volledig te kunnen behandelen en alle stappen te doorlopen, is een lengte van 1 x A4 maximaal.

Leerlingen worden verondersteld verschillende teksten met een grote informatiedichtheid te leren begrijpen. Dat maakt SALEVO in principe geschikt voor alle informatieve teksten. Daarbij geldt wel dat hoe moeilijker een tekst is, hoe moeilijker de opdracht te volbrengen zal zijn. Het is daarom aan te raden om de moeilijkheidsgraad aan te laten sluiten bij het betreffende leerjaar en niveau. Daarnaast is het advies om leerlingen rustig kennis te laten maken met de methode door te starten met redelijk eenvoudige teksten. Daarna kan worden toegewerkt naar ingewikkeldere teksten met veel moeilijke woorden, minder expliciete verbanden en een complexere structuur.

TIP

Ook wanneer SALEVO bij een taalvak wordt ingezet, is het goed om gebruik te maken van een zaakvaktekst. Zo kan een docent Nederlands bijvoorbeeld een biologietekst behandelen waarover de leerlingen de week erna een proefwerk krijgen. Dit zorgt voor een grotere leesmotivatie en betere transfer tussen de taal- en zaakvakken.

TIP

In plaats van één tekst te selecteren, kan ervoor gekozen worden om verschillende teksten uit te printen en de groepjes zelf te laten kiezen. Deze keuzevrijheid zal de leesmotivatie van de leerlingen ten goede komen.

4.3 TIJDENS DE LES: BEGELEIDING EN FEEDBACK

EEN NIEUWE SITUATIE

Samenwerken is moeilijk; niet alleen spelen cognitieve processen hierbij een rol, maar een goede samenwerking veronderstelt ook een scala aan sociale vaardigheden. Zo moeten leerlingen goed naar elkaar luisteren, samen tot beslissingen komen en effectief hulp vragen of geven. De begeleiding van deze groepsprocessen vergt van docenten een kijk op leren en een didactisch handelingsrepertoire waar mogelijk niet iedereen aan gewend is. Docenten die met name frontaal lesgeven, moeten immers overschakelen naar een rol als coach van kleine, zelfstandig werkende groepjes.

DOCENT

“Ik denk dat iedere docent een controlfreak is. Dat loslaten was voor mij een uitdaging. Zo dacht ik altijd: als ik het maar gewoon vertel, heb ik in de hand wat ze leren. Onzin natuurlijk. Ook dan heb je uiteindelijk geen idee wat de klas oppikt.”

DE DOCENT ALS COACH

Tijdens het samenwerkend lezen loopt de docent door de klas en luistert mee met de groepjes. Hij neemt daarbij een coachende rol in en stimuleert de leerlingen om zelf tot juiste antwoorden te komen. Bijvoorbeeld door de juiste vragen te stellen, het stappenplan op de hulpkaarten nog eens door te nemen of de leerlingen aan te sporen in een andere richting te denken. Op die manier zullen de leerlingen zelf leren om begripsproblemen aan te pakken. De docent geeft zodoende feedback waarmee de leerlingen zelfstandig verder kunnen denken of handelen.

BEGELEIDING BIJ HET LEESPROCES

Tijdens het rondlopen door de klas, is het belangrijk om feedback te geven op het leesproces. Daarbij kan op een aantal zaken worden gelet:

- Wijs de leerlingen altijd op het doel van de strategieën. Benadruk het nut ervan.
- Demonstreer het hardop denken klassikaal of groepsgewijs (zie ook de kadertekst).
- Vraag geregeld door (waarom is dit zo? hoe zijn jullie tot dit antwoord gekomen? welke strategieën hebben jullie gebruikt? kunnen jullie het gegeven antwoord nog verbeteren/specificeren/inkorten/breder trekken?).

HARDOP DENKEN

Een elementair onderdeel van SALEVO is het hardop denken tijdens het lezen. Dit kan voor leerlingen lastig zijn en het is daarom belangrijk om het te klassikaal demonstreren. De docent doet dan voor wat er in zijn/haar hoofd omgaat tijdens het lezen van een tekst. Zeker tijdens de eerste lessen is dit nodig, maar ook later is het belangrijk om dit zo nu en dan te herhalen. Hieronder staan enkele voorbeelden bij een geschiedenis tekst.

VOOR HET LEZEN – VERKENNEN

‘Als ik een tekst ga lezen, kijk ik eerst naar de titel. De titel van deze tekst is Handelsstad Amsterdam. Oké, dan weet ik dus dat het over Amsterdam gaat. Amsterdam is dus een handelsstad. Hoe zit dat precies? Ik ga naar de plaatjes kijken. Ik zie een plattegrond van Amsterdam, maar hee, dat is een heel oude kaart. Wat staat erbij? “Een plattegrond van Amsterdam uit de zeventiende eeuw.” Goed, dan gaat het dus waarschijnlijk over Amsterdam in de 17e eeuw en handel. Wat weet ik hier allemaal van?’ Etc.

TIJDENS HET LEZEN – OMGAAN MET BEGRIPSPROBLEMEN

‘Ik lees nu de volgende alinea. Daar staat: “Amsterdam was sinds de zestiende eeuw een stapelmarkt”. Stapelmarkt? Ik weet niet wat dat woord betekent. Het is dik gedrukt, dus het is vast belangrijk. Misschien als ik doorlees, komt er wel een uitleg. Kijk, de volgende zin begint met “Dat betekent”. Nu weet ik zeker dat er een uitleg komt.’

TIJDENS HET LEZEN – SAMENVATTING VAN EEN ZIN

‘Ik heb de alinea gelezen en nu wil ik de alinea samenvatten in één zin. Dan vraag ik me eerst af:

Wie of wat is het belangrijkste in deze alinea. In deze alinea komt geen persoon voor, dus het is een wat. In de eerste zin van de alinea staat “Amsterdam was sinds de zestiende eeuw een stapelmarkt”. Volgens mij is “stapelmarkt” het belangrijkste in de alinea. Dan vraag ik me af: wat zegt de alinea over stapelmarkt? Eerst staat er wat het woord betekent, dat producten in Amsterdam worden opgestapeld en doorverkocht, en daarna wordt gezegd ‘langzamerhand veranderde dit’. Hoe dan? De producten worden eerst verwerkt en dan doorverkocht. Hoe krijgen we dit nu in één zin? Amsterdam was eerst een stapelmarkt, maar later niet meer omdat producten eerst werden bewerkt en dan pas doorverkocht. Dat is een samenvatting van één zin.’

BEGELEIDING BIJ HET SAMENWERKEN

Samenwerken is lastig en verdient daarom de aandacht van de docent. Het is belangrijk om de leerlingen te laten reflecteren op het functioneren van hun groep en constructieve feedback over het groepswerk te geven. In relatie tot SALEVO kan bijvoorbeeld op onderstaande zaken worden gefocust.

- Houden de leerlingen zich aan de eigen rollen en taken?
- Levert iedere leerling een eigen bijdrage aan het eindproduct?
- Luisteren de leerlingen voldoende naar elkaar?
- Wordt er binnen de groepjes effectief hulp gevraagd en geboden?

DOCENT

“Van het werken in groepjes hebben mijn leerlingen een hoop geleerd. Niet alleen inhoudelijk maar ook de het samenwerken werd getraind. En dat is toch wel iets waar het beroepenveld tegenwoordig om vraagt.”

TIP

Op internet zijn geluidsmeters te downloaden die op het bord geprojecteerd kunnen worden. Zo kunt u leerlingen de opdracht geven om onder een bepaald geluidsniveau te blijven. Ook kunt u een stopwatch downloaden en projecteren zodat de leerlingen op tijd doorgaan naar een volgende leesfase.

FEEDBACK AAN HET EINDE VAN DE LES

Ook de klassikale afsluiting is een goed moment om de leerlingen klassikaal feedback te geven op zowel het lees- als het samenwerkingsproces. Daarnaast kan de docent met deze terugkoppeling het begrip van de leerlingen controleren en krijgt de docent zicht op wat goed gaat en waar juist extra sturing of uitleg nodig is.

NA HET LEZEN: REFLECTIE OP HET LEES- EN SAMENWERKINGSPROCES

Na afloop van de les is het belangrijk om aan enkele leerlingen klassikaal een paar vragen te stellen waarmee op het leerproces wordt gereflecteerd. Hieronder enkele voorbeelden van geschikte vragen:

REFLECTIE OP HET LEESPROCES

- Hoe zou je de tekst in één zin kunnen samenvatten?
- Welke moeilijke woorden kwamen jullie tegen? Hoe hebben jullie de betekenis gevonden?
- Vonden jullie de tekst lastig om te begrijpen? Hoe komt dit?
- Kun je het geleerde ook in andere situaties gebruiken? Waarom wel/niet?

REFLECTIE OP HET SAMENWERKINGSPROCES

Na afloop van de les kunnen bijvoorbeeld de volgende vragen worden gesteld:

- Hoe ging het samenwerken in jullie groepje? Wat ging goed en wat ging minder goed?
- Heeft iedereen evenveel inbreng gehad? Waardoor kwam dit?
- Waren er zaken waar niet iedereen het mee eens was? Hoe hebben jullie dit opgelost?
- Hebben jullie elkaar kunnen helpen bij begripsproblemen? Waarom wel/niet?

4.4 NA DE LES: REFLECTIE EN BEOORDELING

BEOORDELING VAN DE WERKBLADEN

Leerlingen zullen veel baat hebben bij een gedegen feedback op hun geleverde werk. Het is daarom aan te raden om de werkbladen van de groepjes te bekijken. Hiervoor is een nakijkblad ontwikkeld dat zal helpen de beoordeling te versnellen en te uniformeren. Leerlingen worden daarbij niet uitsluitend beoordeeld op het afgeleverde werk, maar ook de samenwerking binnen het groepje wordt meegenomen. Dit is immers een essentieel onderdeel van het samenwerkend lezen. Aan de scores op de verschillende onderdelen kan een eindcijfer worden gekoppeld.

TIP

Als er op geregelde basis met SALEVO wordt gewerkt, bijvoorbeeld bij verschillende vakken, kunnen de werkbladen worden gebundeld in een portfolio. Daarop kunnen de leerlingen uiteindelijk worden beoordeeld. Let er dan wel op dat de groepjes constant blijven.

EINDOPDRACHTEN

Bij SALEVO horen twee eindopdrachten die eventueel afsluitend aan een SALEVO-les kunnen worden gegeven. Deze opdrachten, waarbij een samenvatting wordt gemaakt of een presentatie wordt gegeven, hebben een nog diepere verwerking van de tekst als doel. De opdrachten kunnen tijdens de les worden gemaakt of als huiswerk worden meegegeven. Daarbij kunnen ze individueel of als groep worden uitgevoerd en is het mogelijk hier een cijfer aan te koppelen.

DOCENT

“De resultaten waren soms verassend. De synergie die tot stand komt is bij de ene groep compleet anders dan bij de andere groep. En dat zag je terug in het groepswerk.”

5. IMPLEMENTATIE EN BORGING

Een van de moeilijkste elementen van een nieuwe werkwijze is wellicht een goede implementatie binnen school. Toch is dit noodzakelijk om docenten en leerlingen optimaal van het samenwerkend lezen te laten profiteren. Alvorens te starten met SALEVO is het zaak om als school een aantal keuzes te maken. In welke leerjaren wordt de aanpak bijvoorbeeld ingezet? Hoe vaak gaan de leerlingen samenwerkend lezen? En bij welke vakken vindt dit plaats?

DOCENT

“Wij zetten SALEVO binnen acht verschillende vakken in. Iedere docent laat de leerlingen een of twee keer per semester samenwerkend lezen. Zo ligt de verantwoordelijkheid niet bij één leerkracht en werken de leerlingen toch op geregelde basis aan hun leesvaardigheid.”

INPASSING BINNEN HET CURRICULUM

Een groot voordeel van het samenwerkend lezen, is dat gewerkt kan worden met de teksten uit de reguliere lesboeken. Hierdoor hoeft niet te worden afgeweken van de stof die in het curriculum is vastgelegd en zal slechts de wijze waarop de inhoud wordt behandeld afwijken.

BEGELEIDING VAN DOCENTEN

De implementatie van een nieuwe werkwijze, staat of valt met de medewerking van docenten. Zij zijn immers het direct uitvoerende team. Voor sommige zaakvakdocenten zal de aandacht voor taal en lezen in het bijzonder, niet vanzelfsprekend zijn. Daarnaast zal niet iedereen gewend zijn om groepjes leerlingen te begeleiden in plaats van frontaal les te geven. Om deze redenen is het belangrijk om docenten van tevoren goed wegwijs te maken met het materiaal en hun handvatten aan te reiken waarmee ze het samenwerken in goede banen kunnen leiden. Hiervoor is een korte training voor docenten ontwikkeld die door een taalcoördinator of taaldocent gegeven kan worden. Wanneer eenmaal met SALEVO wordt gestart, is het niet ongewoon als het een aantal lessen duurt voordat docenten en leerlingen aan de nieuwe werkvorm gewend zijn. Bij de implementatie is het daarom belangrijk om rekening te houden met een geleidelijke overgangsfase. Zo kunnen docenten zich stapsgewijs naar hun nieuwe rol voegen en krijgen leerlingen de kans om de samenwerkingsvaardigheden aan te leren die als randvoorwaarden dienen voor een effectief leesproces binnen de groepjes.

VAKOVERSTIJGEND WERKEN

SALEVO is een vakoverstijgende aanpak. Tijdens de zaakvakken wordt aandacht geschonken aan taal, terwijl er bij de lessen Nederlands aandacht is voor de zaakvakinhoud. Dit benadrukt het belang van een goede samenwerking tussen taal- en zaakvakdocenten. De onderlinge uitwisseling van teksten, maar ook van kennis en ervaringen vormt een belangrijke bijdrage van een goede implementatie binnen school. Het is daarom aan te raden om als schoolleiding een dergelijke samenwerking te faciliteren.

EEN BETROKKEN SCHOOLLEIDING

Onderzoek toont aan dat een actieve betrokkenheid van de schoolleiding essentieel is om leerresultaten van leerlingen te verbeteren en te handhaven. Mogelijke activiteiten die de schoolleiding kan ondernemen in relatie tot de implementatie en borging SALEVO zijn:

- Taal- en leesvaardigheid is onderwerp van gesprek bij vergaderingen. Hieruit blijkt het belang dat aan deze cruciale vaardigheden wordt toegekend.
- Er worden trainingen georganiseerd in het werken met SALEVO. Deze trainingen kunnen binnen school worden gegeven door bijvoorbeeld een taalcoördinator.
- Er wordt teamverantwoordelijkheid gecreëerd en er worden vergadermomenten ingeroosterd. Zo wordt ruimte geboden aan docenten die willen overleggen over de leesvaardigheid van leerlingen en de begeleiding van het samenwerkend lezen.

TAALCOÖRDINATOR:

“Niet alle docenten waren zich van tevoren bewust van de problemen waar leerlingen tegenaan kunnen lopen bij het lezen van een tekst. Doordat de leerlingen tijdens het samenwerkend lezen hun gedachten expliciet moesten maken, werd duidelijk op welke dwaalsporen leerlingen terecht kunnen komen als zij een woord niet kennen of niet in staat blijken om de kern uit een alinea te halen. Dat heeft veel docenten de ogen geopend.”

6. CHECKLIST SALEVO

Onderstaande checklist kan worden gebruikt om de eigen lessen te analyseren, maar kan eveneens worden ingezet bij lesobservaties.

VOORBEREIDING

JA

NEE

Er is tenminste één geschikte zaakvaktekst geselecteerd.

De groepjes zijn vooraf samengesteld [zwakkere en sterkere lezers bij elkaar].

De groepjes en rolverdeling zijn duidelijk [ze staan bijvoorbeeld op het bord].

De tafels zijn in groepjes gezet, of de leerlingen doen dit snel zelf.

Ieder groepje heeft een werkblad, rollenkaarten en hulpkaarten op tafel.

Er is een woordenboek aanwezig in de klas.

Toelichting: .....

KLASSIKALE INTRODUCTIE

JA

NEE

Voor de klassikale introductie is ongeveer vijf minuten lestijd gereserveerd.

De docent expliciteert het belang van samenwerkend lezen.

De docent relateert de tekst aan eerder behandelde lesstof.

Toelichting: .....

BEGELEIDING SAMENWERKEND LEZEN

JA

NEE

De docent loopt rond door de klas en luistert mee.

De docent doet waar nodig leesstrategieën voor.

De docent geeft weinig tot geen kant-en-klare antwoorden.

De docent spoort de leerlingen aan om zelf begripsproblemen op te lossen.

De docent wijst de leerlingen op de hulpkaarten wanneer nodig.

De docent bekijkt antwoorden en vraagt door. [Waarom? Hoe kan het nog beter? Etc.]

De docent ziet erop toe dat iedereen zich aan zijn eigen rol houdt.

De docent geeft tijdens de les feedback op het groepsproces.

De docent bewaakt de tijd en zorgt dat op tijd wordt doorgegaan naar leesfase 2 en 3.

Toelichting: .....

KLASSIKALE AFSLUITING

JA

NEE

Voor de klassikale afsluiting is ongeveer vijf minuten lestijd gereserveerd.

De docent controleert met enkele vragen het begrip van de leerlingen.

De docent schenkt met enkele vragen aandacht aan het groepsproces.

De docent zorgt dat alle groepjes hun werkbladen inleveren.

Toelichting: .....

REFLECTIE EN BEOORDELING

JA

NEE

De docent neemt de werkbladen in en kijkt deze na (geeft eventueel een cijfer).

De docent geeft ieder groepje individuele feedback op het afgeleverde werk.

De docent geeft ieder groepje individuele feedback op de samenwerking.

Toelichting: .....